

NARZĄD (14) *sb m*

a *pochylone*.

sg N narzęd (2). ◊ *I* narzędem (3); -em (2), -(e)m (1). ◊ *pl N* narzęd (2) *Mącz, Calep*, narzędowie (1) *KromRozm II*. ◊ *G* narzęd(o)w (1). ◊ *A* narzęd (3). ◊ *I* narzędami (2).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVI – XVIII w.: narzęd (s.v. narzędzie).

1. *Narzędzie, sprzęt przeznaczony, używany do czego albo pomocny przy wykonywaniu określonych czynności; instrumentum Calep (13) : BierEz M3v; cokolwiek ludu waleczné^o ziemią do muru przyciągnęło/ wżytko to Archimed. narzędami fwemi częścią pobił/ częścią rozgromił/ ták ize musieli fzturmu przeltác. GrzepGeom Bv; Instrumentum – Narząd, rinftunek, Calep 546a; Molile – Narzedi ktorimi mieliá. Calep 669b.*

narząd do czego (1): Archimedes vczyniwfzy łobie do tego narzęd (y) tákíe iákíe rozumiał: záložywfzy liny/ łam ieden/ przez óny instrumentá ciągnął po ziemi Okręt ze wżytkim nakładem/ bez trudności/ bez pracéy *GrzepGeom B*; [narzęd (y) do taszowania suknu [!] *InwMieszcz 1559 nr 84*].

W połączeniu szeregowym (1): Utensilia domus, Státki narzęd (y) naczynie domowe/ łprząd domowy. *Mącz 511a*.

W charakterystycznych połączeniach: narząd domowy, drogi; narzędami pobić [kogo], rozgromić [kogo].

Wyrażenia: [»piekielne [= używane w piekle] narzęd (y)«: Widły także żelazne, łącuchy ogniste [ogłądajcie], Przy tych insze piekielne narzęd (y) też wszytkie. *DramStp I 629*.]

»wojenny narząd (1): Ták też żyli y przodkowie náfzy/ którzy kocháli fie w pokoju dla wojny: [...] woennym narzędem byđz chćieli *OrzJan 49*.

W przeni (4) :

narząd czego (1): Náđ to/ cokolwiek dobrzy y źli ludzie ná świcie czynili/ ponieważ to poľpołu z ciáły czynili/ tedy tho być musi/ żeby dobre y złe vczynki ściągály sie ná ciáłá / kthore onych łpraw narzędami były. *KuczbKat 60*.

narząd ku czemu (1): *KuczbKat 285 cf* »lekarstwo i narząd«.

Szeregi: »lekarstwo i narząd (1): Przyśięga przeto ieft tylko wftáwiona/ áby byłá iákoby nieiákim lekarftwem ludzkiey krewkości/ y potrzebnym narzędem ku dowiedźzeniu tego co powiedamy. *KuczbKat 285*.

»narząd a naczynie (1): na vrząd kápłáníki zależy [...] y ofyárowác/ y modlic fye zá ludzye/ y błogolławic: [...] Ktore [trzy rzeczy] nye kápłani/ ludzye grzełłni/ fwą mocą/ ále pan Kryftus wyechny kápłan przez nye/ yáko przez narzęd (y) á naczynie fwoye łprawuye *KromRozm III K7v*.

»sędowie a narzędowie (1): A byłoz ono łlowo boże/ co czárt/ y łędowye á narzędowye yego kácierzowye wyłłłfey námyenyeni po łobye myeli? *KromRozm II pv*.

a. Instrument muzyczny (1) :

W połączeniu szeregowym (1): Trąbami ij organy/ bębny ij też zwony/ gęłłami/ łkrzypitzami ij włłfytkim narzędem/ takież włłech łwiętych piénijm ij głósem aniellkim/ ciebie dółtoyno chwálitz dzieciátko z matuchną. *OpecŻyw 19v*.

b. *Uprząż końska (1)* : Pelenthronius item, WłaŃne ymię tego który naprzod narzędy końskie wynálasł/ yáko wędźidło/ śiodło/ vzde/ etc. *Mqcz* 286d; [siodło blachowe ze wszystkimi narzędami, siodło drugie włoskie bez narzędów *InwMieszcz 1565 nr 124*].

2. *Genitalia męskie (1)* :

Wyrażenie: »przyrodny narząd« (1): Item/ Obwiniony o cudzołóftwo/ gdy ielł przez przyrodnych narzędow ktemu/ zeznánie iego nic nieważy. *GroicPorz y2v*.

Synonimy: **1.** *instrument, naczynie, statek*; **b.** *cajg*; **2.** *członek, koniec, korzeń, przyrodzenie*.

Cf **NARZĘDZIE**